

Κείμενο: Η γλώσσα και οι νέοι

Πολλά έχουν λεχθεί για τη σημασία της γλώσσας. Ως γλώσσα ορίζεται ένα φωνητικό-ακουστικό σύστημα συμβατικών σημείων για την διατύπωση και συναλλαγή απόψεων, γνώσεων και πληροφοριών, καθώς και την μετάδοσή τους από γενιά σε γενιά, το οποίο βασίζεται σε νοητικές διαδικασίες και καθορίζεται από το εκάστοτε κοινωνικό σύστημα. Ο συγκεκριμένος ορισμός έχει συμφωνηθεί από την επιστημονική κοινότητα πως είναι, σε γενικές γραμμές, πλήρης και καλύπτει όλες τις πτυχές της γλώσσας. Είναι, όμως, έτσι;

Ο ορισμός αυτός, κατά την άποψή μου, περιλαμβάνει μόνο κάποιες από τις εκφάνσεις αυτού που ονομάζεται γλώσσα. Η κύριά μου αντίρρηση είναι το γεγονός ότι παραλείπει την οποιαδήποτε αναφορά στον κοινωνικό ρόλο της γλώσσας. Ο καθορισμός της γλώσσας «από το εκάστοτε κοινωνικό σύστημα» προϋποθέτει, βέβαια, σχέση με την κοινωνία, χωρίς, όμως, να υποδηλώνει τη σημασία της γλώσσας ως κριτηρίου κοινωνικής κατάταξης αλλά και ως απόρροιας αυτής.

Τη σχέση που έχει η γλώσσα με την κοινωνία, σε πολλαπλά επίπεδα, τη μελετά ένας συγκεκριμένος κλάδος της επιστήμης της γλωσσολογίας. Η κοινωνιογλωσσολογία στοιχειοθετείται πριν από 35 περίπου χρόνια ως τομέας της γλωσσολογίας με πολύ πιο εξειδικευμένο αντικείμενο: τη γλωσσική διαφοροποίηση (ποικιλότητα) ανάλογα με την κοινωνική δομή. Η αντίληψη ότι η γλώσσα δεν είναι ενιαία και αμετάβλητη δεν ήταν βέβαια καινοφανής, εφόσον η αλλαγή της γλώσσας διαχρονικά βρισκόταν ανέκαθεν στο επίκεντρο της ιστορικής γλωσσολογίας. Εξάλλου, η κοινωνιογλωσσολογία εμφανίζει πολλές αναλογίες με τη διαλεκτολογία, από την οποία ήταν γνωστό ότι μια γλώσσα διαφέρει από τόπο σε τόπο (οριζόντια διαφοροποίηση) και επιμερίζεται σε γεωγραφικές ποικιλίες (διαλέκτους). Έτσι και η κοινωνιογλωσσολογία υποστηρίζει ότι μια γλώσσα ποικίλλει από τη μία κοινωνική ομάδα στην άλλη στον ίδιο γεωγραφικό χώρο (κάθετη διαφοροποίηση) και περιλαμβάνει κοινωνικές ποικιλίες (κοινωνιολέκτους).

Ανάμεσα στις διάφορες κοινωνιολέκτους ξεχωρίζει η λεγόμενη «γλώσσα των νέων». Ο όρος γλώσσα των νέων δηλώνει το σύνολο των γλωσσικών φαινομένων που χαρακτηρίζουν την επικοινωνία των νέων μεταξύ τους. Παρά τον χαρακτηρισμό «γλώσσα», η γλώσσα των νέων δεν είναι ένα αυτοτελές γλωσσικό σύστημα, αλλά, όπως προαναφέρθηκε, μια «κοινωνιολέκτος», δηλαδή ένας τρόπος ομιλίας με λεξιλογικά, πραγματολογικά και δομικά χαρακτηριστικά που χρησιμοποιείται υπό ορισμένες συνθήκες επικοινωνίας και είναι μέρος της γλωσσικής συνείδησης μιας κοινότητας. Η κοινωνική βάση της γλώσσας των νέων είναι η «παρέα», το δίκτυο των συνομηλίκων. Κατά συνέπεια δεν υπάρχει μια ενιαία γλώσσα των νέων, αλλά ένα σύνολο από επιμέρους τρόπους ομιλίας με κοινές τάσεις διαμόρφωσης και κοινά γλωσσικά στοιχεία.

Το νεανικό λεξιλόγιο περιλαμβάνει τόσο εκφράσεις χωρίς αντίστοιχο στην κοινή γλώσσα (π.χ. για τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα μιας νεανικής κουλτούρας) όσο και εκφράσεις που δηλώνουν μια ιδιαίτερη στάση (οικειότητα, αξιολόγηση, ειρωνεία) απέναντι σε ένα γνωστό αντικείμενο αναφοράς (π.χ. ο χαρακτηρισμός η ώρα του παιδιού για το μάθημα των αγγλικών). Ιδιαίτερα παραγωγικά σημασιολογικά πεδία είναι οι κοινωνικές κατηγορίες (π.χ. φλώρος, τύπισσα), οι

βιωματικές και κοινωνικές εμπειρίες (π.χ. ξεσαλώνω 'διασκεδάζω'), οι ψυχολογικές καταστάσεις (π.χ. τα πήρα στο κρανίο 'εκνευρίστηκα'), οι αξιολογικές εκφράσεις (π.χ. αστέρι, σούπερ, τζάμι, χάσιμο 'πολύ καλό') και επιτατικές εκφράσεις (ψιλο-, χοντρο-, καρα-, με τρέλα). Η νεανική επικοινωνία χρησιμοποιεί πολυάριθμες στερεότυπες εκφράσεις για την οργάνωση του διαλόγου, όπως χαιρετισμούς (έλα ρε, τσα γεια), προσφωνήσεις (ρε μεγάλη), φιλικές υβριστικές προσφωνήσεις (ρε βλάκα), εκφράσεις συμφωνίας (Μέσα είσαι!), άρνησης (Ούτε με σφαιρες!), επιδοκιμασίας (Φοβερό! Έγραψε!), έναρξης μιας αφήγησης (π.χ. Άκου φάση!).

Η δημιουργία και ανανέωση του νεανικού λεξιλογίου γίνεται με τέσσερις βασικούς τρόπους: α) αλλαγή σημασίας (π.χ. κόκαλο 'μεθυσμένος')· β) δανεισμός, κατά κύριο λόγο από τα αγγλικά (π.χ. χάι 'κεφάλτος, φτιαγμένος')· γ) επιλογές προτύπων σχηματισμού λέξεων, π.χ. το επίθημα -άς για κατηγορίες της νεανικής κουλτούρας με αγγλική βάση (γκραφίτας, σκινάς, μεταλάς, τσοπεράς κ.ά.) και δ) τροποποίηση λέξεων χωρίς αλλαγή της βασικής τους σημασίας, είτε με επιθήματα (τσιγάρο > τσιγαριά) είτε με σύντμηση (ματσωμένος > ματσό) είτε με μετάθεση φθόγγων ή συλλαβών, τα λεγόμενα ποδανά ('ανάποδα', π.χ. μεναγκό 'γκόμενα').

Γιατί οι νέοι αναπτύσσουν δικούς τους τρόπους έκφρασης; Οι εξηγήσεις της βιβλιογραφίας συνδυάζουν τρεις παράγοντες. Κοινωνιολογικά, κάθε ηλικία έχει ιδιαίτερα γλωσσικά χαρακτηριστικά που συναρτώνται με τυπικές συνθήκες επικοινωνίας. Τα κοινωνικά δίκτυα των νέων είναι στενότερα από αυτά των ενηλίκων, γεγονός που εντείνει την πίεση γλωσσικής συμμόρφωσης με την παρέα. Ακόμη, οι συμβάσεις γλωσσικής ευγένειας και απόστασης που απαιτούνται στην ενήλικη ζωή δεν έχουν αναπτυχθεί ακόμη πλήρως κατά την εφηβεία. Έτσι εξηγείται το ότι η συχνότητα μη πρότυπης γλώσσας είναι μεγαλύτερη στη νεότητα από ό,τι στην ενήλικη ζωή. Ψυχολογικά, κατά τη νεανική ηλικία διαμορφώνεται η προσωπική και κοινωνική ταυτότητα. Η απόρριψη κατεστημένων τρόπων συμπεριφοράς και ο πειραματισμός με εναλλακτικά μοντέλα, τάσεις που γενικότερα χαρακτηρίζουν την εφηβεία, εκφράζονται και γλωσσικά. Με την ιδιαίτερη γλώσσα τους, οι νέοι συμβολίζουν ότι ανήκουν σε μια ηλικία με δικά της ενδιαφέροντα και αξίες, που διαφέρει τόσο από τα παιδικά όσο και από τα ενήλικα χρόνια. Επικοινωνιακά, λειτουργίες της γλώσσας όπως η εκφραστικότητα, η πρωτοτυπία και το γλωσσικό παιχνίδι ίσως είναι ισχυρότερες στη νεανική ηλικία απ' ό,τι στη μετέπειτα ζωή.

Γνώμη μου, κατά την εκπαιδευτική διαδικασία, η γλώσσα των νέων οφείλει να αξιοποιείται δημιουργικά. Οι έφηβοι μαθητές μας πρέπει να βρίσκονται σε θέση να κατανοούν τους μηχανισμούς σχηματισμού αυτής της ειδικής κοινωνιολεκτού αλλά και να κρίνουν τη σκοπιμότητά της. Πιστεύω, πάντως, πως οι εκπαιδευτικοί του μέλλοντος θα σεβαστούν τους νέους και θα τους βοηθήσουν να αξιοποιήσουν με τον πλέον δημιουργικό τρόπο τη γλώσσα τους.